

Максім Танк і заходнебеларуская журналістыка

Творчая спадчына Максіма Танка настолькі шматгранная, што даследчыкі яшчэ доўга будуць мець глебу для навуковых пошукаў. Аднак танказнаўцы незаслужана мала ўвагі надаюць такому плённаму напрамку дзейнасці пісьменніка, як выдавецкая і журналісцкая праца. На працягу ўсяго жыцця Яўген Іванавіч Скурко меў цесную сувязь з тымі ці іншымі перыядычнымі выданнямі. Асабліва яркім і плённым было яго супрацоўніцтва з газетамі і часопісамі Заходняй Беларусі. Вывучэнне гэтай сферы творчай рэалізацыі Максіма Танка не толькі пашырае ўяўленне пра яго асобу, але і дазваляе выявіць адметнасці станаўлення заходнебеларускай журналістыкі ў цэлым.

Першы журналісцкі вопыт Максіма Танка звязаны з уступленнем у КСМЗБ і працай у падпольнай друкарні, з якой пры падтрымцы віленскага Цэнтра нацыянальна-вызваленчага руху ў 1930 – 1932 гг. выйшла два нумары часопіса “Пралом”. “Першы рукапісны нумар падрыхтаваў Максім Танк са сваім сябрам па камсамолу Янкам Гарохам. Другі нумар быў надрукаваны на шапірографе. “Пралом”, як часопіс партыйны, выступаў супраць дэкадэнцкага «Нёмана»” [2, с. 104]. Вясной 1932 г. у Львове падрыхтавана 1500 асобнікаў газеты “Беларускае жыццё” – органа КПЗБ. Нумар быў набраны ў Вільні, і там жа была адліснена матрыца. Як прыгадвае Максім Танк, які сам вычытваў гранкі “Беларускага жыцця”, выдаць газету ў Вільні было немагчыма. “У тых чорных гады тэрору адна за адной закрываліся беларускія школы, забаранялася выданне прагрэсіўных беларускіх газет. Трэба было шукаць выйсце з цяжкага становішча. КПЗБ спрабавала наладзіць сувязі з Камуністычнай партыяй Украіны. Тлумачылася гэта тым, што не ва ўсіх адміністрацыйных раёнах Рэчы Паспалітай была аднолькавая кара за парушэнне палітычных указаў. І калі ў Вільні за антыўрадавы ўчынак маглі пасадзіць за краты, дык на Галічыне можна было адкараскацца адным толькі штрафам” [3, с. 4].

Каб абыйсці закон аб папярэднім дазvole на выданне, беларускія журналісты выпускалі газеты-“аднаднёўкі”. Аднаднёўка “Беларускае жыццё” (пад рэдакцыяй Я. Савіцкага) жыва адгукалася на праблемы беларускага народа пад пятой акупантаў. Інфармацыі, карэспандэнцыі з месцаў расказвалі аб змрочным побыце сялян і рабочых, якія гібелі пад уціскам пілсудчыны. Газета заклікала беларусаў да еднасці, указваючы шляхі і напрамкі, натхняла на барацьбу. Менавіта ў “Беларускім жыцці” быў надрукаваны верш Яўгена Скурко “Заштрайкавалі гіганты коміны”, дзе ўпершыню выкарыстоўваўся псеўданім, пад якім пэнт стане нацыянальным класікам. Пасля выхаду ў свет газета была канфіскавана, і толькі невялікая яе частка трапіла ў рукі чытача, а Максім Танк разам з іншымі выдаўцамі быў арыштаваны. Аднак і ў Лукішскай турме ён не спыніў журналісцкай дзейнасці: выдаваў літаратурны часопіс-ліліпут “Краты”, які перапісвалі хімічным алоўкам на папяроснай або сшыткавай паперы. Добры пачын Танка (ён выдаў 6 нумароў) стаў на Лукішках традыцыяй: часопіс выходзіў з 1933 да 1938 г.

Пасля вызвалення Максім Танк вяртаецца да падпольнай выдавецкай справы – у пачатку 1935 г. прымае ўдзел у смелай спробе выдання літаратурнага часопіса “Крыгалом”, які меўся аб’яднаць на сваіх старонках сілы прагрэсіўных заходнебеларускіх пісьменнікаў. Аднак ажыццявіць гэты намер не дазволіла цэнзура – нумар быў канфіскаваны. Дэвізам выдаўцы ўзялі крэда матэрыялізму: “Не свядомасць вызначае жыццё, а сацыяльнае жыццё вызначае свядомасць”. Услед за гэтым лозунгам у праграмным артыкуле ішло дзёрзкае на той час самапрызнанне: “Мы – марксісты”. Грамадскасць загадзя пачула пра выданне “Крыгалому” з нататкі, надрукаванай у польскім часопісе “Prostu”, які “горача вітаў выхад “Крыгалому” як доказ таго, што рэвалюцыйная заходнебеларуская літаратура жыве” [1, с. 32].

Дарэчы, з выданнем “Prostu” таксама звязаны некаторыя старонкі жыцця Максіма Танка. Часопіс аб’ядноўваў радыкальна настроеных маладых польскіх літаратараў і журналістаў з Вільні. Група “Prostu” спачувала нацыянальна-вызваленчай барацьбе народаў Польшчы і ўзяла на сябе абавязак знаёміць польскае грамадства з культурным і палітычным жыццём усходніх суседзяў. Высока ацаніўшы ідэйна-эстэтычныя вартасці заходнебеларускай літаратуры, часопіс “Prostu” адвёў для беларускіх сяброў спецыяльную калонку, весці якую пачаў Максім Танк. У ёй змяшчаліся падборкі яго ўласных вершаў, а таксама твораў Міхася Васілька, Міхася Машары і інш.

Віленскія старонкі жыцця паэта адзначаны выхадам у 1935–1936 гг. легальнага выдання КПЗБ, органа Народнага фронту, газеты “Наша воля”. Максім Танк прымаў самы непасрэдны ўдзел у яе выданні: “Ва ўсіх нас – святочны настрой. Пасля столькіх захадаў выйшаў першы нумар газеты “Наша воля”. Цэлую ноч у студэнцкім пакоі рэдактара В. Склубоўскага пісалі адрасы. Раніцай згрузілі ўвесь тыраж газеты на санкі рамізніка і завезлі на пошту” [5, с. 72]. Паэт друкаваў тут свае вершы, перакладаў для газеты творы замежных мастакоў слова і публіцыстычныя артыкулы, па ідэйным змесце важныя для нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларускага народа, а таксама пачаў уласныя творы публіцыстычнага характару. Акрамя таго, ён рэдагаваў для газеты матэрыялы іншых аўтараў і займаўся яе рассылкай па падпісчыках. “Наша воля” вызначалася палітычнай актыўнасцю, вяла барацьбу не толькі супраць уціску беларускага народа ўрадам Пілсудскага, але і супраць тых заходнебеларускіх выданняў, якія не мелі выразна акрэсленай палітычнай пазіцыі або іх погляды на вызваленне Заходняй Беларусі не супадалі з поглядамі выдаўцоў “Нашай волі”. Пра гэта сведчаць і запісы Максіма Танка ў “Лістках календара”: “Раніцай з Міхасём Васільком сустрэліся ў рэдакцыі “Нашай волі”. У сённяшнім нумары газеты надрукавана наша пісьмо, у якім мы адмаўляемся ад супрацоўніцтва ў “Маладой Беларусі”, бо не згаджаемся з палітычнай лініяй гэтага часопіса” [5, с. 109].

Па невядомых прычынах выхад газеты ў верасні 1936 г. быў спынены, аднак не спыніліся пошукі Максіма Танка і яго аднадумцаў: “Пасля закрыцця

“Нашай волі” ўсе мы сябе адчуваем як без рук. Цэлы вечар <...> думалі над тым, як бы зноў пачаць выдаваць сваю газету, як бы не растраціць сувязей і адрасоў падпісчыкаў “Нашай волі” і яе супрацоўнікаў” [5, с. 135]. І гэтыя пошукі не былі дарэмнымі. 3 мая 1933 г. па верасень 1939 г. у Заходняй Беларусі выдаваўся штотомесячны культурна-грамадскі і літаратурны часопіс “Беларускі летапіс”. Усяго выйшла з друку 19 нумароў. “Беларускі летапіс” быў заснаваны Р. Шырмам, Ф. Стацкевічам і С. Паўловічам і з’яўляўся органам Таварыства Беларускай школы. З 1937 г. у рэдкалегію часопіса залічылі Максіма Танка, які стаў адказваць за літаратурную пошту і весці рубрыку “Паштовая скрынка”. Выданне прытрымлівалася дэмакратычнага накірунку і карысталася вялікай папулярнасцю сярод беларускага чытача. Сюды дасылалі свае творы людзі розных узростаў і з розных куткоў Заходняй Беларусі. Максім Танк іх уважліва чытаў і даваў адказы праз сваю “скрынку”, падпісваючыся крыптанімам “М. Т-к” [6, с. 7].

Праца ў “Беларускім летапісе” не абмяжоўвалася толькі “Паштоваю скрынкаю”, фактычна на Я. Скурко трымаўся ўвесь часопіс. Многія нумары пачыналіся з яго вершаў, пастаянна друкаваліся яго артыкулы на літаратурныя і этычныя тэмы. Так, у матэрыяле “Крыніца нашай творчасці” (“БЛ”, 1938, № 2) паэт разважаў пра беларускі фальклор і яго сувязі з паэзіяй. Трывогу пра катастрофічны стан беларускага школьніцтва, адсутнасць культурна-асветных арганізацый і збядненне беларускага сялянства Максім Танк выказваў у артыкуле “На дапамозу моладзі” (“БЛ”, 1937, № 9). Пісаў будучы класік асобныя артыкулы і пра заходнебеларускіх паэтаў, у прыватнасці, пра Міхася Васілька (“БЛ”, 1937, № 5) і Міхася Машару (“БЛ”, 1937, № 8). У часопісе, хоць і не часта, змяшчаліся пераклады Максіма Танка. Найчасцей на родную мову ён перакладаў вершы літоўскіх паэтаў Ёзаса Кекштаса і Ойна Міцютэ [6]. Амаль у кожным нумары часопіса пад рубрыкай “Наша хроніка” друкаваліся навіны з культурнага і літаратурнага жыцця Заходняй Беларусі. Сёння яны ўяўляюць каштоўную крыніцу інфармацыі пра літаратурна-грамадскую дзейнасць самога Максіма Танка: у іх зафіксавана, дзе і калі друкаваліся яго творы, адбываліся сустрэчы з яго ўдзелям і г.д.

Вызваленне Заходняй Беларусі ў верасні 1939 г. унесла карэнныя змены ва ўсе сферы жыцця былых “крэсаў усходніх”, у тым ліку і ў дзейнасць перыядычных выданняў. У жыцці Максіма Танка завяршаецца перыяд паўлегальнай выдавецкай працы, на тэрыторыі Заходняй Беларусі пачынаецца працэс цэнтралізаванага стварэння грамадска-палітычных газет. І паэт у гэтым працэсе ўдзельнічае вельмі актыўна: “Сёння быў у рэдакцыі газеты “Віленская праўда”, якая размяшчалася ў велізарным гмаху былога “Кур’ера Віленскага”. Рэдактар пазнаёміў мяне з некалькімі работнікамі рэдакцыі, колькасць якіх мне здалася астранамічнай. Да гэтага я працаваў у невялікіх газетах, дзе ўвесь штат складаўся з двух-трох добраахвотнікаў, якія і былі творчай адміністрацыяй, і пісалі, і вычитвалі, і рассылалі сваю газету” [5, с. 332]. Пасля пераезду ў Мядзель ён разам з жонкай працуе ў рэдакцыі “Сялянскай газеты” (кастрычнік 1939 г. – кастрычнік 1940 г.), дзе выконвае абавязкі літработніка: “Работы ў мяне не так многа, але, відаць, прыйдзеца

цэлымі днямі сядзець у рэдакцыі, выпраўляць матэрыялы, розныя карэспандэнцыі, адказваць на лісты” [5, с. 337]. Зрэдку ў “Сялянскай газеце” з’яўляюцца ўласныя вершы паэта, прысвечаныя савецкім будням або прымеркаваныя да якіх-небудзь памятных дат. Так, у лістападзе 1940 г. Максім Танк падрыхтаваў цэлую старонку “Да 85-годдзя вялікага польскага паэта Адама Міцкевіча”, якую склалі ўласныя пераклады яго твораў. Часам у “Сялянскай газеце” можна было сустрэць партрэтныя нарысы Максіма Танка пра кандыдатаў у народныя дэпутаты, а таксама артыкулы пра будаўніцтва новага жыцця на тэрыторыі Заходняй Беларусі [4]. Гэта ўжо публіцыстычныя творы зусім іншага кшталту: змянілася грамадска-палітычная сітуацыя ў краі, змяніўся і характар журналісцкай творчасці былых барацьбітоў.

Такім чынам, прааналізаваўшы журналісцкую дзейнасць Максіма Танка 1930-х гг., можна зрабіць высновы пра асаблівасці функцыянавання перыядычных выданняў Заходняй Беларусі: 1) большасць газет мела культурна-грамадскі, літаратурны характар, аднак пры гэтым кожная з’яўлялася выразнікам пэўнай палітычнай ідэі; 2) выданні вялі ідэалагічную барацьбу не толькі супраць рэжыму Пілсудскага, але і паміж сабой; 3) выдаўцы працавалі ў цеснай сувязі і пры падтрымцы польскіх, украінскіх рэвалюцыянераў; 4) выхад газет не быў сталым, часта яны былі аднаднёўкамі або функцыянавалі на працягу двух-трох гадоў. Аднак нягледзячы на палітычныя і матэрыяльныя перашколы слова заходнебеларускіх барацьбітоў за нацыянальнае вызваленне знаходзіла шлях да чытача. Адным з такіх барацьбітоў быў класік беларускай паэзіі Максім Танк.

Літаратура

1. Калеснік, У. Паэзія змагання: Максім Танк і заходнебеларуская літаратура / У. Калеснік – Мінск, 1959. – 252 с.
2. Легенды XX стагоддзя: Максім Танк / Полымя. – 2007. – № 9. – С. 99–107.
3. Панізнік, С. Беларускі падпольны друк у Львове / С. Панізнік / Куфэрак Віленшчыны. – 2003. – № 1. – С. 4–6.
4. Сялянская газета. – 1940. – 8 сакав. – 26 ліст.
5. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Т. 9. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – 535 с.
6. Чыгрын, С. Максім Танк на старонках “Беларускага летапісу” / С. Чыгрын / Куфэрак Віленшчыны. – 2003. – № 1. – С. 7–10.